ساڵڕۆژی لەسێدارەدانی (٢٨) کورد لە شاری کەرکووک ... ڕێزا شوان

ڕۆژی سێ شەمە (٢٣/ یۆنیۆ/٢٠٢٠) یادی (٥٧) مین ساڵڕۆژی لەسێدارەدانی (٢٨) ڕۆڵەی کوردی دڵسۆز و بێتاوانە لە شاری کەرکووکی کوردستانی داگیرکراودا.

لە ڕۆژی (١٤/ یۆلیۆ/١٩٥٩) لە شاری کەرکووکدا، بە بۆنەی یەکەمین یادی شۆڕشی (١٤/ گەلاوێژ/١٩٥٨) خەڵکی ئەم شارە کوردستانییەمان، لە کەرنەڤاڵ و ڕێوڕەسمێکی خۆشی و شادیدا بوون، بە ناوی شەقامەکانی شاری کەرکووکدا ڕێپێوانێکی خۆشیان بە جلوبەرگی نەتەوایەتییانەوە دەگێڕا، بە هێمنی و ئاسایی ئاهەنگ و ڕێوڕەسمەکە بەڕێوە دەچوو.. کورد و تورکمان و کلدۆئاشووری و عەرەب، بەبێ جیاوازی بەشدارییان لەم ڕێوڕەسمەدا کرد.. کەمینەیەکی تۆرانی و چەقاوەسوو ، کە تا ئەمڕۆش هەرگیز چاویان بە کورد دا هەڵنایات و تا ئەمڕۆش نۆکەری تورکیان و لە لایەن تورکیای فاشستی و ڕەگەزپەرستەوە فەرمان و یارمەتی وەردەگرن و هاندەدرێن بۆ ئەوەی پیلان و گەبەن لە دژی کورد لە شاری کەرکووک دا بگێڕن، بە دەست تێکەڵیش بوون لەگەڵ کەمینەیەک لە کۆنەپەرستان و لە پاشماوەکانی لایەنگرانی دەسەڵاتی شاهانەی تیاچوو. ئەم کەمینەیە تۆرانییە کەوتنە پیلانگێڕان و گەبەن و ئاژاوەگێڕی ، بۆ ئەوەی خۆشی و شادی لە خەڵکی شاری کەرکووک تاڵ بکەن و دووبەرەکی و رق و دوژمنایەتی بخەنە نێوان پێکهاتەکانی شاری کەرکووکەوە. کەرکووکییەکانیان تووشی کارەساتێکی نەخوازراو کرد.. هەندێ لەم پیلانگێڕ و ئاژاوەچییانە، بەو ئاگرەی هەڵیان گیرسان هەڵپڕووکان.

لە دوای ئەوەی کە یاخیبوونەکەی سەرهەنگ (عەبولوەهاب شەواف) لە شاری مووسڵ شکستیهێنا.. ویستیان شەڕ و ئاژاوە بخەنە شاری کەرکووکی کوردستانییەوە. لە ڕۆژی (١٤/ گەلاوێژ/١٩٥٩) دا تۆرانییە بەکرێگیراو و پیلانگێڕەکان، بە هاوکاری هەندێ لە کۆنەپەرستان و بەعسییەکان، پیلان و کارەساتە نەخشە بۆداڕێژکراوەکەیان جێبەجێکرد. ئاژاوەیان خستە شاری کەرکووکەوە.. بە داخەوە کە کوژراو و برینداری لێکەوتەوە.. سەربازانی عێراق لە شاری کەرکوکدا بەم کارەساتە تێوە تێوەگلان.

من ئەو کاتە منداڵ بووم لە پۆلی پێنجەمی سەرەتاییدا بووم لە شاری

کەرکووک، زۆر لایەنی ئەو کارەساتەم لەبیر ماوە.. گەر بە درێژی و وردەکارییەوە باسی ئەو کارەساتە بکەین باسێکی دوور و درێژە، بۆیە زۆر لە سەرناوی نووسینەکەمان دوورناکەومەوە.

ئەو تۆرانییە پیلان گێڕانە، دوای کارەساتەکە خۆیان گەیاندە سەرۆک وەزیرانی عێراق، زەعیم روکن (عەبدولکەریم قاسم) راستییەکانیان چەواشکردن و تاوانەکانیان خستە پاڵ کورد و پارتی شیوعی عێراقی لە کەرکووک. ئەوەبوو عەبدولکەریم قاسم هێزێکی سەربازی بۆ کەرکووک نارد.. کۆمەڵێکی زۆری کوردی بێتاوان و ئەندامانی حیزبی شیوعییان گرت و بەندیانیان کردن.. دادگایەکی سەربازی وێنەیی تایبەتیان دامەزراند، کە ئەفسەرێکی تۆرانی ڕەگەزپەرست ئەندامی سەرەکی دەستەی دادگایی کردنەکە بوو. دادگایی کردنەکەش تەنیا ناوی بەندکراوەکانیان دەخوێندەوە.. هەر ئەم پرسیارەشیان لئدەکردن ئایا تۆ کوردیت یا کورد نیت..؟! بێ ئەوەی کە هیچ بەڵگەیەکی تاوانبارکردن و هیچ گەواهدەرێک گەوای تاوانبارکردنیان بدات.. بێ ئەوەی کە ڕێ بە هیچ پارێزەرێک بدرێت کە داکۆکی لە بەندکراوە دادگایکراوەکان بکات و بێتاوانیان بسەلمێنێت.. ئەو (٢٨) بەند کراوە کوردەمان لە دوای چوار ساڵ بەندکردنیان لەسێدارە دران.

بۆ نموونە ئەوەی من دەیزانم، یەکێک لەو (٢٨) شەهیدەی کە لەسێدارە دران. ناوی (عەبدولرەحمان محەمەد)ە، هاوسێمان بوو لە گەڕەکی شۆڕیجە لە کەرکووک، پیاوێکی باڵا بەرزی سوور و سپی بوو، زۆر هێمن بوو، نە لە دوورەوە و نە لە نزیکەوە هیچ پەیوەندییەکی بەو کارەساتەی کەرکووکەوە نەبوو.. گۆرانیبێژێکی میللی کورد بوو، هەر شاییەکی بووک گواستنەوە، لە شۆڕیجەدا بکرایە، بانگی عەبدولڕەحمان دەکرا، بە گۆرانی فۆلکلۆری ڕەسەنی کوردیمان سێ شەو ئاهەنگی شایی و گۆرانی گەرم دەکرد.

فەیشی بەسەر سیاسەتەوە نەبوو.

شەهید (شێخ مارف عەبدولکەریم بەرزنجی) یش، لەبەر ئەوەی کە کەسایەتییەکی ڕۆشنبیر و نووسەرێکی بەتوانا و شاعیر و ڕۆژنامەنووس و ڕەخنەگرێکی ئەدەبی ناسراوی کورد بوو لە شاری کەرکووک.. لە ساڵی (١٩٥٨) دا، ئەندامی دەستەی نووسەرانی گۆڤاری (شەفەق) بوو، کە لە کەرکووک دەردەچوو. شێخ مارف ئەو چوار ساڵەی کە لە پێش لەسێدارەدانی لە بەندیخانەدا بوو. لە ناو بەندیخانەش بابەتی هەمەچەشنەی بە ناوی (پشکۆ) وە دەنووسی و دەینارد و لە گۆڤار و لە ڕۆژنامەکاندا بڵاودەکرانەوە. شێخ مارف ئەندامێکی کارای پارتی شیوعی عێراقی بوو لە کەرکووک. بۆیە گرتیان و لە گەڵ (شێخ حوسێن عەبدولکەریم بەرزنجی) برای دا، دوو کەس بوون لەو (٢٨) کوردەی کە لەسێدارە دران، هەردووکیان بێتاوان بوون.. تاوانیشیان هەر

ئەوەبوو، کە کورد بوون و کەسایەتی دڵسۆز و کوردستان پەروەری ناسراو بوون.
هەر ئەوانیش نا، بەڵکو هەموو بەندکراوەکان و لە سێدارەدراوەکان.. بێتاوان بوون. کوردێکی زۆری بێتاوان بوونە سووتەمەنی ئاگری ئەم کارەساتە.. وەکو وتمان دادگا تایبەتییەکە هیچ بەڵگەیەکی فەرمییان لە بەردەستدا نەبوو، کە تاوانباریان بسەلمێنن.
قسەیەکی شاکانی قەیسەرییەکانی روسیام بیردێتەوە، کە دەیانوت:"گرتن و بەندکردن لە ئەوە.. تاوانبارکردن و سزادانیش لە ئێمە"
لە رۆژی (٨/ فەبروار/١٩٦٣) کە بەعسییە شۆڤێنی و رەگەزپەرستەکان عەرەب، لە ڕێگای کودەتایەکی خوێناوییەوە، جڵەوی دەسەڵاتی حوکمڕانی عێراقیان گرتەدەست، بە درێژایی حوکمڕانییان، چەندین رەشەکوژی و کۆمەڵکوژییان لە کورد کرد.. بە ئاگر و ئاسن وەڵامی داوا و مافەکانی کوردیان دایەوە. ژمارەیەکی زۆری تۆرانییەکان بوون بە بەعسی و گەنجەکانیان چەکیان لە دژی کورد هەڵگرت و بوون بە (الحرس القومي - گاردی نەتەوەیی) هەڵیان دەکوتایە سەر گەڕەکە کوردییەکانی شاری کەرکووک و شەڕیان دەفرۆشت و سوکایەتی و گەچەڵیان بە کورد دەکرد و چەندی کەسی کوردیان بە گرتن دا.. یەکی لەوانە باوکی رەحمەتیم بوو کە دوکاندار بوو فری بەسەر سیاسەتەوە نەبوو.. بە ئاشکرا دەیان وت ئەوەی کورد (انتم الکورد کلکم عوصات ـ ئێوە کورد هەمووتان یاخیبوون). تۆرانییەکان نامەردییەکی زۆریان بەرانبەر بە کورد کرد.
هەر لە ساڵی (١٩٦٣) دا تاوانبار و خوێنمێژ زەعیم روکن (سەعید فەتحی ئەلسوقەیلی) کرا بە سەرکردەی سەربازی باکوور و دەسەڵاتێکی رەهاشی هەبوو، بارەگاکەشی لە شاری کەرکووک بوو.
تۆرانییەکان، وەکو بەرتیل پارەیەکی زۆریان دا بە (سەعید فەتحی ئەلسوقەیلی) دا و شەوان لە ماڵەکانیان یا لە یانەدا، خوانی نانخواردن و خواردنەوەیان بۆ دەڕازاندەوە و کچی جوانیشیان بۆ رابواردن بۆ دەبرد. بەرانبەر بە رەفتارە قێزەونەکانیان، دوو داوایان لە (سەعید ئەلسوقەیلی) کرد. یەکەمیان: روخاندنی خانووەکانی (گەرەکی کەماری) کە ئەو خانووانە بوون، کە هەژاران و کرێکاران و کاسپکارە کەم درامەتەکانی کوردمان، لەسەر زەوی رووتەنی بێ خاوەن و لە ناو شیوەکان و تەپلەسکایەکانی گەڕەکە کوردییەکانی شاری کەرکووکدا، بە خشت و بە قوڕ و دار بە شێوەیەکی سادە و ساکار دروستیان کردبوون و تێیاندا حەوابوونەوە، نزیکەی چوار هەزار خانوویەک دەبوون هەموویان بە شەفڵ تەختکرد، هەڕەشەشیان لە خاوەنی ئەو خانووە رووخاوانە کرد، کە نابێت لە

کەرکووکدا بمێننەوە. وەکو کورد دەڵێن:"مانە لە خاوەن مانە حەرام کرابوو" کەچی ژمارەی خانووەکانی (شاری الثورة) کە ئێستا ناوی(شاری الصدر)ە لە شاری بەغدا. چوار هێندەی خانووەکانی گەڕەکی کەماری کەرکووک دەبوون، چەندین هەزار خانوو بوون، کە بە زیادە ڕەیی عەرەبە شرووگییەکان و هەژاران دروستیان کرد بوون. ئەوانەیان نە رووخاند و بەیانیان کردن بە تاپۆ.. ئەمەیە بانەکە و دوو هەوا. ئەمەیە جیاوازی و ڕەگەزپەرستی و نایەکسانی و نادادپەروەری.

داوای دووەمی تەرانییەکان لە (سەعید فەتحی ئەلسوقەیلی) ئەوەبوو، کە (٢٨) کوردی بەندکراوی تاوانبارکراو بە کارەساتی کەرکووکی ساڵی (١٩٥٩) بە زووترین کات لە سێدارە بدرێن.. یەکسەر تاوانباری خوێنڕێژ سەعید ئەلسوقەیلی بە بەیاری ژمارە (٣٠) بە واژۆکردنی خۆی بەیاری لە سێدارەدانی (٢٨) بەندکراوی بەتاوانی کوردی دەرکرد .

لە ڕۆژی (٢٣/ یەنیە/١٩٦٣) دا، لە بەردەم بنکەی تیپی دووەمی لەشکری عێراق، کە دەکەوێتە ناوەندی شاری کەرکووکەوە، هەر (٢٨) کوردە بەندکراوەکە لەسێدارە دران. هەر لە سەر داوای تەرانییەکان، دوایی تەرمی شەهیدە لەسێدارەدراوەکانیان هاوردن بۆ گوڕەپانی (گەڕەکی موسەڵڵا) کە گەڕەکەکی تەرانی نشینە، لە نێو باخچە بازنەییەکەی ئەو گەڕەکەدا، شەهیدەکانیان بە سێدارەدا هەڵواسین ، تەرانییەکان ژنەکانیان هێنابوون و هەڵهەڵەیان لێدەدا و نوقڵیان دەبەخشانەوە، پیاوەکانیشیان نامەردانە بەردەبارانی تەرمی شەهیدە هەڵواسراوەکانیان دەکرد و سووکایەتییان پێ دەکردن.

کورد لە شاری کەرکووکدا زۆر بەم تاوانە خەمباربوون و دەتووت خەڵکی مردوو کراوە بە سەر هەرە زۆری خەڵکی شارەکەدا، هیچ دەسەڵاتێکیشیان نەبوو.. بە وروژاندن و ئازاردانی دەروونی کورد بەو نامەردییە سووکایەتییان بە تەرمی ئەو شەهیدانمان کرد.. گەر کورد دانی بەخۆیدا نەگرتایە.. بەعسییەکان و تەرانییەکان خۆیان بۆ ئەوەش ئامادەکردبوو، کە ڕەشەکوژی لە کورد بکەن.

ئەمانەی خوارەوە ناوی هەر (٢٨) شەهیدە نەمرەکانی شاری کەرکووک کە لە ڕۆژی
(٢٣/ یەنیە/١٩٦٣) دا، بەبێ تاوان لەسێدارە دران. بۆ ئەوەی ئەم تاوانە بخوێنە بیری لاوانی نوێی کوردمان، تا هەمیشە یادی لەسێدارەدان و شەهیدکردنیان بەرز رابگرین:

١ـ شێخ مەعروف عەبدولکەریم بەرزنجی ٢ـ شێخ حوسێن عەبدولکەریم بەرزنجی ٣ـ نەجمەدین نادر ٤ـ عەبدولڕحمان محەمەد ٥ـ سەید نوری سەید وەلی ٦ـ ئیحسان حوسێن ٧ـ فەتاح سالح ٨ـ مەحمود عەلی بەستە

٩ـ موختار بەخش ١٠ـ عادیل حوسەن ١١ـ خورشید مەحمود ١٢ـ محەمەد حەسەن عەزیز ١٣ـ عەبدولجەبار پیرۆز خان ١٤ـ فاتیح مەلا داود ١٥ـ عەبدولمەجید حەسەن ١٦ـ خەلیل ئیبراهیم عەجەم ١٧ـ نوری مەلا عەبدوڵڵا ١٨ـ عەبدولحافق شەریف ١٩ـ نەعیم عەنبەر ٢٠ـ عەتا جەمیل ٢١ـ کەریم خەڵەف ٢٢ـ کەریم رەمەزان ٢٣ـ مەحمود مەجید (ئەبو شوارب) ٢٤ـ رەحیم سەعید ٢٥ـ مەهدی مەردان ٢٦ـ گالب عومەر ٢٧ـ ئەحمەد محەمەد ئەمین ٢٨ـ حوسەن خورشید.

هەر لەساڵی (١٩٦٠) دا، تەرانییەکان بە پشتیوانی ئەمنی کەرکووک، گروپێکی نهێنی کوردکوشتنیان بە ناوی (الکف الاسود: دەستی رەش) ەوە دانا. کە یەکێک لەو گروپە ناوی (حوسه ئاوچی) بوو، ئەمە دەماناسی کە تەرانییەکی خوێڕی بەدڕەوشت بوو.. ئەم گرۆپە بە دەمانچە، بە ناوەردی چەند کوردێکی ناسراو و بێتاوانیان لە ناو شاری کەرکووک دا تیرۆرکردن. ئەوانەی کە ناوەکانیان لەبیرم ماون، ئەم شەهیدانەن:

١ـ محەمەد ئەمین شەربەتچی.. دوکانی شەربەتی لە بازاڕی جووت قاوەدا هەبوو.

٢ـ سەید وەلی کاکەیی.. دوکانی چاکردنەوەی مەتەرسکیلی هەبوو.

٣ ـ ئەحمەد رەزا.. کریکار بوو، کاری رۆژانەی دەکرد.

٤ـ فازڵ حاجی عەلی لەیلانی.. کووتاڵفرووش بوو لە بازاڕی پشت قەڵای کەرکووک.

٥ـ هەر ئەو گروپە کوردکوژە (تەزاب) یشیان پرژاندە دەموچاوی (ئەحمەد رەزا) کە دوکاندار بوو لە بازاڕی خانی خەرما.. تەزابیان کردە دەموچاوی چەندین کوردی دیکە.

چەند کوردێکی کەشیان تیرۆرکرد، کە من ناوەکانیان نازانم.. وەکو وتمان تەرانییەکان بە پشتیوانی ئەمنی کەرکووکەوە ئەم تاوانانەیان ئەنجام دا.

ئەو زانیارییانەی سەرەوە هیچ زیادە رەیەکی تێدا نییە، زۆر لەوەش زیاتریان بەسەر کورد لەناو شاری کەرکووک دا هێنان.. بۆ نموونە قوتابخانەی ئامادەیی لە گەڕەکی شۆیجەی کوردنشیندا نەبوو. قوتابیانی کورد دەچوون بۆ ئامادەیی موسەڵڵا.. قوتابییە تەرانییەکان شەڕیان بە قوتابییانی کورد دەفرۆشت و ریان لێدەگرتن و گەلەکەمەیان لێدەکردن و حکومەتیش سکاڵای کوردی پشتگوێ دەخستت.. چەندین قوتابی کوردمان ناچاربوون و چوون لە سلێمانی بۆ تەواکردنی خوێندنی قۆناغی ئامادەیی.

لە ساڵڕۆژی یادی ئەو (٢٨) شەهیده سەربەرزانەی شاری کەرکووکی کوردستانی دا، هەموو ساڵێک بە ئەوپەڕی شکۆداری و رێزەوە، یادی شەهیدبوونیان بەرز رادەگرین.

رەزا شـوان

نەرويـج: ٢٠/ يۆنيـۆ/٢٠٢٠